

Z P R Á V Y

ti soutěžících, poroty, zástupců Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a sponzorských organizací bylo vyhlášeno pořadí nejúspěšnějších soutěžních příspěvků, které obdržely ocenění.

V soutěži eLearning 2005 byly uděleny následující ceny:

GRAND PRIX – Křišťálová tužka ministryně školství, mládeže a tělovýchovy za produkt TS Přírodověda 2 – živočichové a rostliny cizích krajín *L. Svobodová* a kol. ze společnosti Terasoft a.s., Hořovice

Cena Laureát mezinárodního festivalu TECH-FILM produktu Povrchová těžba hnědého uhlí *J. Cibulkovi, K. Skramuskému a J. Náprstkovi* ze Severočeských dolů, a.s., Chomutov

Cena EUNIS

1. místo za produkt Genomika a bioinformatika *K. Novotné a Z. Sedláčkovi* z 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze
2. místo za produkt Kurz anglického jazyka pro školský management *M. Černé a L. Urbanové* z Fakulty informatiky a managementu UHK
3. místo za produkt Počítačové siete 2 *P. Švecovi* z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Cena NCDiV byla udělena těmto produktům

- ELearning v předmětu geografie cestovního ruchu *J. Štyrskému a J. Čadíkovi* z Fakulty informatiky a managementu UHK
- Sociální psychologie *V. Lovasové* a dalším ze Zápa-dočeské univerzity v Plzni
- Školský management – strategické plánování *L. Egerovi a L. Bažantové* z Fakulty informatiky a managementu UHK

Cena České společnosti pro systémovou integraci produktu Programovanie internetových aplikácií *J. Kapustovi* z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Cena rektorky Univerzity Hradec Králové produktu ELearning v předmětu geografie cestovního ruchu *J. Štyrskému a J. Čadíkovi* z FIM UHK

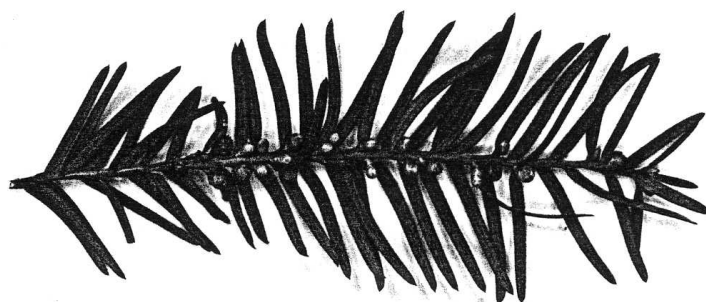
Dále získaly Křišťálové tužičky MŠMT produkty

- Technické a industriální stavby Prahy (*B. Fragner* a kol. ČVUT v Praze)
- Chytré dítě – Naslouchej a hrej si (*H. Daňková, R. Smreček* Multimedia ART, Praha)
- TS Přírodověda 2 – živočichové a rostliny cizích krajín (*L. Svobodová* a kol. Terasoft a.s., Hořovice)

Cenu Mikrosoftu získal produkt Funkce (*J. Černý* a kol. ČVUT v Praze) a Čestné uznání za popularizaci obtížných partií z fyziky produkt Srážka dvou koulí (*J. Obdržálek* MFF Univerzity Karlovy v Praze)

Přestože v letošním roce bylo do soutěže přihláše-no méně soutěžních produktů než v loňském roce, na kvalitě a zajímavosti to rozhodně nebylo patrné. Zájem o distanční vzdělávání s využitím eLearningu stále stoupá a jeho uplatnění si lze představit na jakémkoli typu vzdělávání. To si také tvůrci soutěžních produk-tů uvědomovali a ve většině případů respektovali, že dobrý vzdělávací produkt nejenom smysluplně využí-vá všech technických možností, které eLearning nabízí, ale není-li dostatečně podpořena didaktická stránka vzdělávacího procesu, je použití takového programu velmi omezeno a může sloužit pouze jako obohacení prezenční výuky, nikoliv k plnohodnotnému studiu, resp. samostudiu.

- jmo -

Vysoké školy 1990–2005

Před patnácti lety nastoupily naše vysoké školy spolu s celou společností cestu transformace. Zpočátku dokonce v roli protagonistů. Souhrou několika příznivých okolností se podařilo, že Federální shromáždění již v červnu 1990 přijalo zákon č. 172/1990 Sb., o vysokých školách, který jim poskytl zcela nebývalou míru svobody, autonomie a samosprávy. Za uplynulých patnáct let se v našem vysokém školství mnohé změnilo a bylo by možno o tom napsat obsáhlou studii. Místo toho se pokusíme podívat na toto období očima osobností, které stály v prvních transformačních letech v čele vysokých škol.

Na závěr přinášíme rozhovor s prvním polistopadovým rektorem Univerzity Karlovy prof. PhDr. Radimem Paloušem, dr.h.c.

RADIM PALOUŠ

6. 11. 1924	narozen v Praze
1948	doktorát z filozofie na FF UK v Praze
1948–1957	dělník, učitel, studium chemie na Vysoké škole pedagogické, středoškolský profesor
1957–1967	asistent na Vysoké škole pedagogické v Praze, později Pedagogické fakultě UK; CSc. získal na Přírodovědecké fakultě UK
1967	habilitace v oboru filozofie výchovy
1977	signatář Charty 77, vyloučen z Pedagogické fakulty
1982–1983	mluvčí Charty 77
1989	spoluzakladatel Občanského fóra
1990	jmenován profesorem v oboru filozofie výchovy
1990–1994	rektor Univerzity Karlovy v Praze

Vaše životní osudy, pane profesore, byly bohaté a někdy dosti dramatické. Než se zeptám na Vaše rektorské působení, dovolte několik otázek k předchozím obdobím. Jak jste se dostal od doktorátu z filozofie v roce 1948 k chemii? V životě to bývá spíše opačným směrem.

Otec mě orientoval k chemii, sám měl s ní vysokoškolské zkušenosti. Zařídil mně doma „skříň – laboratoř“. Za druhé světové války jsem mimo jiné pracoval

v rámci „Totaleinsatzu“ jako laborant. Od té doby jsem věděl, že na chemii nepůjdu. Člověk míní, život mění: v letech relativně svobodných jsem absolvoval filozofii, kde jsem nadšeně čerpal z přednášek a seminářů mladého soukromého docenta (tenkrát) Jana Patočky. Po několika zaměstnaneckých peripetiích, např. dělník v kladenské Poldovce, učitel na devítiletce v Davli, kam jsem z Prahy posázavským „expresem“ denně zajížděl, jsem hledal jako otec dvou dětí, synů Jana a Martina, komunikačně vhodnější umístění. Do

Prahy jsem se dostal, ale bez možnosti uplatnit svou vysokoškolskou kvalifikaci, a tak jsem se pustil do studia – chemie. Tu jsem začal vyučovat nejprve na „jedenáctiletce“ na Hládkově a potom jsem zakotvil jako dvorní chemik v malostranském „Nerudáku“. Uspěl jsem potom v konkurzu na asistenta analytické chemie a didaktiky chemie. V šedesátých letech jsem se mohl krok za krokem vracet ke svému původnímu filozofickému zaměření a v politicky uvolněnější době, totiž v roce 1967 (po získání titulu CSc. na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy), jsem obhájil docentskou habilitační práci na téma „Škola moderního věku“. Přišel však rok 1968 a s ním padla naděje uplatnit se zaměstnanecky jako filozof. Knižní vydání mé habilitace už bylo připraveno do tisku, ale dostalo se jen do sloupcového tvaru; sazba byla však rozmetána a publikace nevyšla.

Moje žena na Vás i po padesáti letech ráda vzpomíná jako na vynikajícího a náročného učitele chemie na Nerudově gymnáziu. Toto působení, byť trvalo jen několik let, jistě ovlivnilo Váš názor na výchovu a vzdělávání učitelů. Jak by to mělo vypadat?

Říkává se, že základem učitelování má být láska k žactvu. Řekl bych to méně emocionálně: základem je respekt, a to nejen respekt mladších ke staršímu či žáků k učitelům, nýbrž též a především učitele k žákům. Proč především? Protože vychovatel je zodpovědný za vychovávané, nikoli naopak! To neznamená jakousi podlézavost, touhu po popularitě. Respekt se vykazuje leckdy v drobnostech, dejme tomu v tom, že známkování při ústním zkoušení má doprovázet vždy stručné zdůvodnění: nevěděl (nevěděla) jste to a to; nikdy jsem studentům netykal, protože to pro mě je vztah asymetrický – oni mně tykat nemohou; respekt se projevuje i v takových drobnostech jako je dodržování „žákovských práv“, např. práva na přestávku apod. A především přísnost k sobě: být odborně kvalifikován a na výuku připraven, ale zároveň být si vědom svých limitů, a to jak v přesvědčivosti, tak v objektivitě.

Po podepsání Charty 77 Vás vyhodili z Pedagogické fakulty. Co jste potom dělal?

Leccos. Měl jsem jakousi „výhodu“, že jsem při vyhazovu v lednu 1977 byl ve stavu nemocných, takže mne provázelo invalidní řízení. Ovšemže jsem si přivydělával jako topič, ale hned po smrti Jana Pa-

točky (to byl 13. březen téhož roku) jsem organizoval bytové filozofické semináře a vydával samizdatovou edici *Nové cesty myšlení* (vyšlo 35 titulů).

Napsal jste několik knih o filozofii výchovy. Jednu z prvních, „Čas výchovy“, vydala v roce 1987 Křesťanská akademie v Římě. Jak na to reagoval tehdejší režim?

Nejsem s to odlišit, co působilo represi jakožto důsledek této publikace, protože jsem toho nonkonformního měl na krku víc: publikoval jsem v Římě nejednou ve velmi fundovaném časopise *Studie* vydávaném Křesťanskou akademií, ale i jinde knižně (v západním Německu, v Anglii) i v periodikách (v politicky velmi režimně provokativním *Tigridově Svědectví*). Byly to výslechy – poznal jsem mnoho policejních stanic v Praze i mimo ni, zavírání na tzv. osmačtyřicítky v Bartolomějské či v Ruzyni, domovní prohlídky s konfiskací písemností a psacích strojů a ovšem stálý dohled (někdy bezostyšně viditelný, jindy skrývaný). A též ovšem odposlechy.

V lednu 1990 Vás Václav Havel jmenoval rektorem Univerzity Karlovy. Co tomu předcházelo? Byl už ustaven akademický senát? Jak byl odvolán dosavadní rektor? Předal Vám „úřad“?

Patřil jsem k jádru revolučního Občanského fóra a stál jsem u přípravy nové občanské reprezentace. Sám jsem odmítl přesun do politické sféry. Vždyť mně bylo přes šedesát pět let! Moji přátelé mne všelijak přemlouvali, ale uposlechl jsem teprve „rozkazu“ členů filozofického semináře (tzv. Akademie, vulgo Kampademie), abych kandidoval na rektora UK. Revoluční akademické senáty už existovaly. O totéž mne požádaly studentské delegace z fakult filozofické, pedagogické a tělesné výchovy a sportu – a tak jsem to kláně podstoupil. Byl jsem potom zvolen dvoutřetinovou většinou, protikandidát – vzdělaný a čestný prof. MUDr. Z. Lojda získal solidní třetinu hlasů. Když se potom vyhlášoval výsledek a univerzitní senát zapíval „Svatý Václave, vévodo České země“ (svatý Václav je patronem UK a na každém signu a logu UK před ním klečí Karel IV.), mě běhal mráz po zádech. Jak byl odvolán předchozí rektor prof. Češka, nevím. Po zvolení jsem prostě šel do úřadu. Měl jsem malou dušičku – kam to jdu, vždy kmán, nikdy pán, a teď taková funkce! Nikdo mně nic nepředával, dokonce ani písemnosti, dosavadní úřednictvo nechtělo žádné

potvrzení, prostě se pokračovalo v práci. Dosavadní jsem potom postupně vyměňoval za nové.

Co se Vám v rektorské funkci podařilo prosadit a co se naopak nepodařilo?

To nedokážu zodpovědět v úplnosti. Tak třeba podařilo se mně získat důvěryhodné spolupracovníky jak akademické, tak administrativní. To bylo velevýznamné. Dále jsem velký důraz kladl na restituci ideje univerzity (kniha na toto téma vyšla v nakladatelství Karolinum, a to česky a anglicky), obhajoval jsem dobré jméno UK ve světě, zasazoval jsem se o rychlou modernizaci spojenou s počítačovými prostředky. Akademický senát, v němž každou fakultu zastupovali dva učitelé a dva studenti, jsem rozmnožil o čtyři zástupce rektorátu atd. A co se nepodařilo? Mnohé! Překonat roztržičnost univerzity do fakult, a to ani po stránce právní. Následkem byla např. i taková „malíčkosť“ jakou je název Filozofické fakulty, v rámci níž povinného marxismu zbavená byla katedra filosofie. Propouštění politicky a ideologicky nepřijatelných učitelů (např. při rušení velkého Ústavu marxismu-leninismu) bylo právně nejednoduchou záležitostí; byla též soudní řízení, v nichž UK neuspěla ve všech případech.

Filozofii výchovy jste se věnoval i jako rektor UK. Měl jste v té době čas přednášet?

Ano, přednášel jsem filozofii, především filozofii výchovy. A publikoval jsem knižně i v periodikách, a to česky i cizojazyčně.

Jistě jste také sledoval různé pokusy reformovat naše školství. Rozpoznal jste za různými reformními kroky či „koncepty“ a „strategickými materiály“ nějakou ucelenou filozofii výchovy či vůbec nějakou teorii?

Nejednou jsem už upozornil, a to ústně i písemně, že kdysi společnost nepotřebovala školu jako podmínku pro úživu a existenční zajištění – v zemědělství se zpravidla děti učily od rodičů a v řemesle buď též, nebo učňové a tovaryši nabývali své zdatnosti od mistrů. Takže to, čemu dnes říkáme primární, sekundární a terciární školství, má nedlouhou minulost: trvá ani ne půl druhého století. Školství, jakožto instituce nezbytná pro existenční fungování společnosti, má svůj počátek teprve v 1. polovině 19. století. Praktický všednodenní život ve století devatenáctém, a zvláště

pak v jeho posledních dekadách, vyžadoval školský systém víceúrovňový. Základní školství bylo povinné, střední školský stupeň rozšiřoval svou působnost. V první polovině 20. století se počet studentů počítal nejprve na procenta, potom na něco málo přes desítku procent. U nás ještě prakticky po celou dobu totalitního režimu, tedy 2. poloviny 20. stol., gymnázia zahrnovala 15 % a průmyslovky přibližně totéž množství. Univerzitní vzdělání bylo po dlouhou dobu výrazně elitní povahy. Postupně se však čím dále tím více měnila vzdělávací dvojstupeňovitost na trojstupeňovitost. Počátkem 20. století těsně před první světovou válkou má Karlova univerzita kolem 4 tisíc studentů; v období první republiky se počet různě pohybuje mezi pěti až deseti tisíci a přibližně týž počet má ještě v padesátých letech po druhé světové válce; v následujících třech dekadách číslo stoupne až na dvacet tisíc; nápadný skok v počtu studentů představuje éra po listopadové revoluci 1989; v posledních deseti letech 20. století a prvních letech třetího milénia se počet studentů zvyšuje na 30 až 40 tisíc posluchačů. Konec 20. století pak představuje značně jiný obraz školské „pyramidy“: označíme-li pro zjednodušení populaci v základní škole jako 100 %, potom druhý stupeň je možno odhadovat na 70 % a do terciárního vzdělávání nastupuje necelých 40 % populačního ročníku (snaha je o zvýšení na 55 %). Bude univerzita především či jen terciárním školstvím jakožto stupeň poskytující tak potřebné obecné vzdělání rovněž vyšší, než je maturitní? Dnes je existence současně společností vůbec, především však té technovědně civilizované, bez třístupeňového školství nemyslitelná. Všechny tři typy se zpravidla hodnotí především pragmaticky podle společensko-ekonomických determinant. Zdá se, že uzrál čas k úvaze o povaze a poslání celého moderního školství. Vždyť původní význam řeckého výrazu SCHÓLÉ je prázdeň, tedy jakési „pracovní volno“, příležitost pro rozvažu o tom, co není určeno jen účely všednodenní zaneprázdněnosti. Jde o uvolnění z uzavřenosti do denního obstarávání, poskytující příležitost pro pohled „shora“ na to, bez čeho se člověk jakožto „lidská bytost“ neobejde.

Dá se říci, že na našich pedagogických fakultách existuje či dokonce převládá, ať už vědomě či nevědomě, nějaká filozofie výchovy?

To záleží na osobnosti toho kterého učitele. Není málo těch, u nichž chybí hlubší duchovní erudice, takže jejich horizont je limitován nezkušeností transcen-

dovat běžný pedagogický provoz. Didaktiku potom mají mnozí především za učitelskou šikovnost, ačkoli pro samotného zakladatele didaktiky J. A. Komenského nebyla redukovatelná na zřetel, jak „na to“, dejme tomu jak snadno a rychle vyškolit v pekařství (dnes by se řeklo v tom či onom oboru), nýbrž didaktika vždy měla mít na mysli celek života a světa, řekněme přímo celkovou odpovědnost za smysl života světa.

Které jsou hlavní rysy filozofie výchovy, kterou Vy zastáváte? Jaké důsledky z ní plynou?

Vý-chova, e-ducatio (Er-ziehung, e-ducation) je vyváděním z uzavřenosti do otevřenosti, nikoli tedy indoktrinací. Nemyslím jen na indoktrinaci ideologického typu, nýbrž též na tu techno-vědně současnou. Neotevřená věda je pseudovědou: vždyť sama ve svém stálém vývoji klade znovu do otázky každý svůj výtobytek. Velcí vědci jsou „klaustrofobní“, nechtějí být nijak uvězněni, ani sevřeni do kazajky scientismu, preferují volný myšlenkový vzmach. Veškerá výchova od dětského věku až po „školu stáří“ je sebou samou jen tehdy, jestliže otevírá a žádá odpovědnost k přesahným horizontům. Důsledky? Těžko hovořit o důsledcích v duchu kauzálního nexu jakožto příčiny a následku, spíš o riziku: je krokem re-flexe, obrácením k svému lidství, ať už je konkrétní všednodenní situace jakákoli. Vždy jde o výzvu k sebenasazení, o převzetí vlastní odpovědnosti ve velkém i v malém.

V čem vidíte největší slabiny současného systému vzdělávání a výchovy učitelů?

Základy tohoto systému jsou především dány techno-vědní orientací současného společenského života. Je to právě škola, která svět přirozeně daný a přirozeně se dějící nahrazuje výrobně velice účinnou rekonstrukcí. V tom je sice neodbytná, ale i limitující role školství, neboť současná praktická angažovanost zatlačuje zřetele, které plynou z jiných východisek a které by mohly poněkud šíře, „lidštěji“ osvětlovat historickou situaci. Ta je přece na pováženou, protože je – řekl bych – dějinně hraniční.

Má tento systém i nějaké silné stránky?

Ano, již to, že školní vzdělání je nutnou podmínkou existence moderního bytí a žití, tlumí primitivní praktičnost pouhé zručné nápodoby úživných činností,

vede k intelektualizaci lidské praxe, ať už třeba jen do jisté úrovně a pak dost.

Když se řekne „naše školství“, je to hodně široký pojem. Byl byste přesto ochoten se vyjádřit k jeho silným a slabým stránkám?

„Naše“ školství má velmi dobrou tradici. Vždyť se etablovalo v době obrození, kdy mělo nemalou funkci osvětově vlasteneckou. Podnes žije z této minulosti. Sám jsem zažil kvalitní školu obecnou a kvalitní gymnázium, nemluvě o univerzitě. Že dnes je minulost ztracena nebo ztrácena? Když jsem měl možnost zakoušet situaci škol v cizině, měl jsem a mám stále pocit, že jsme stále na velmi dobré úrovni. Samotné pochybování, skepse a starost o stav školských záležitostí je přece pozitivním znamením naší kultury. Slabé stránky? Školství žije, žel, pod efemérními politickými tlaky, které určují krátkodobé volební rytmy. Je to nejednou ode zdi ke zdi: často rozhodnutí určuje „přání lidu“, tlumočené ve sdělovacích prostředcích: chcete matematiku nebo stačí počítač? A co dějepis? Laik žasne, odborník trne.

Co byste popřál novému rektorovi Univerzity Karlovy, na co byste ho upozornil, co mu poradil?

Měl by si klást otázku, jaká má být UK v budoucích časech. „Obecnou“ školou? „Elitní“ školou? „Non multa sed multum“, by měl mít na mysli: skutečně „vysokou“ školou nebude univerzita díky množství studentů (i když je třeba brát v potaz ekonomické podmínky státních subvencí). V tomto směru je třeba pečlivě dbát na postgraduální („doktorské“) studium – teprve zde přichází ke slovu to pravé univerzitní „communio scholarum“, společenství učitele/učitelů se studentem/studenty. Světově proslulé elitní univerzity (Harvard, Oxford, Cambridge...) neslynou obrovskými počty posluchačů. Ovšemže zároveň s tím je třeba na předním místě pečovat o náležitou úroveň učitelského sboru. Univerzita nemůže rozdělovat svou přízeň jednoduchým rozpočítáním odměn podle počtu fakult a zaměstnanců. Kritéria odbornosti jsou rozdílná a nelze je redukovat jen na počet „impaktovaných“ studií. Stěžit ctihodnou tradici UK je zvlášť nesnadné v době tak převratné, jakou je současnost. Nový a každý další rektor nejen navazuje, ale i pokračuje a překračuje. Jeho rozvrhy se neomezují jen na jeho úřední období! Vždyť stojí jak na konci dlouhé řady svých předchůdců, tak na začátku dalšího věku. Právě

pro běh času vůbec a pro jeho dnešní úprk obzvláště je třeba v univerzitnosti vnímat to, co znamená Komenského etymologie slova univerzum, totiž „in uno versum“, znamenající transcendenci každé aktuální pozice, totiž stálou odbornou, mezioborovou, společenskou, bytostnou mohutnost překračovat „dál“, „výš“.

Mohu Vás, pane profesore, na závěr požádat o Váš celkový pohled na vývoj našeho vysokého školství za uplynulých patnáct let?

Myslím, že to plyne z předchozích mých odpovědí: hlavním znakem je kvantitativní růst jak co do množství posluchačů, tak co do počtu univerzit. Kvalitativně je to různé. Jsou obory, které drží úroveň se světovými špičkami; jsou také zaostávající; a potom i takové, které nelze dosti dobře srovnávat – jako je např. bohemistika nebo podobné obory, hodnocení jejichž činnosti mohou přinést až příští věky.

Pane profesore, děkuji Vám za rozhovor.

Vladimír Roskovec

